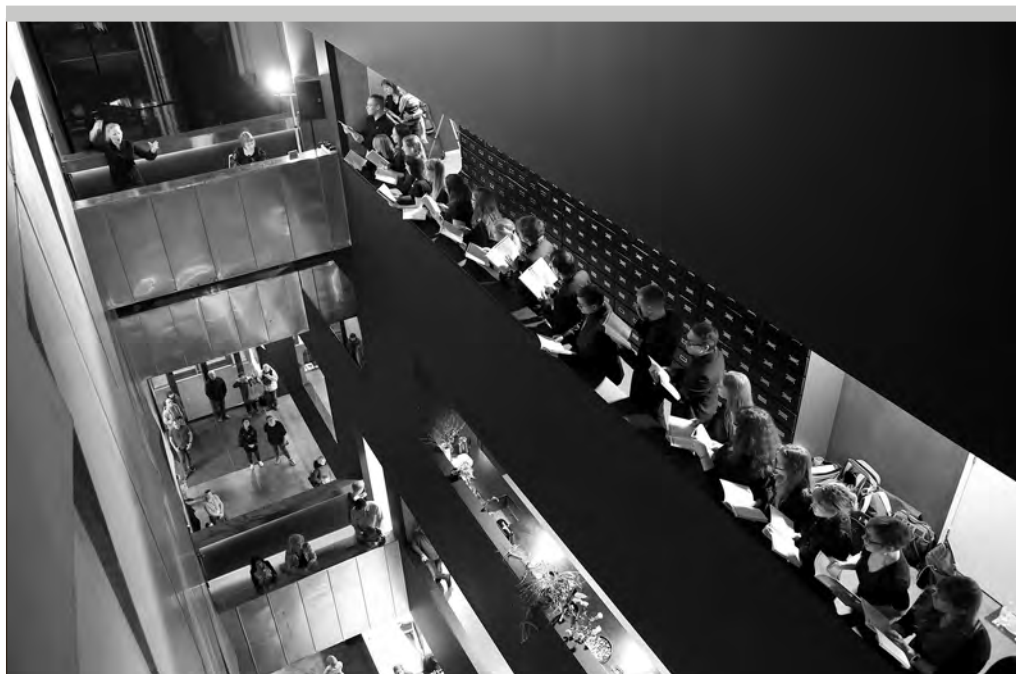

Noora on avatud!

Birgit Kibal*

Hetk hoone avamiselt. Foto: B. Aavasalu

Jah, ligi sajandi vanune unistus on tõeks saanud. Noora ehk Rahvusarhiivi uus peahoone Tartus on valmis ja 1. veebruaril 2017 avati see pidulikult.

2015. aasta Tuna 2. numbris (vt. lk. 144) avaldatud ülevaade Noora majale nurgakivi asetamisest 15. aprillil 2015 tundub pea kaks aastat hiljem ootamatult täpse ettekuulutusena nii hoone valmimisaja kui ka selle avamisaja osas – hoone valmiski pea aastaga, kevadeks 2016, ning sai inimeste sissekolimise ja kogude ulatusliku ümberkolimise järel avatud üle poole aasta hiljem, 2017. aasta alguses. Olgu siinkohal üle korratud, et Noora asub Tartus Nooruse tänaval, Tartu Ülikooli jätkuvalt laienevas õppe- ja teaduslinnakus. Maja nimi tuleneb tänava nimest ja Rahvusarhiivi tuntud akronüümist, mille abil on arhiiv pea paarkümmend aastat leitav veebist: www.ra.ee. (Noora hoone detailidest ja võimalustest saab hea ülevaate samuti arhiivi veebilehelt: www.ra.ee/noora/). Lisaks saagu veel kord nimetatud uue hoone valmimisele kõige enam kaasa aidanud ettevõtted ja tegijad: Arhitekt11 OÜ ja Illimar Truverk, Asum Arhitektid OÜ ja Sander Aas, Vaikla Studio OÜ ning Urmo ja Tüüne-Kristin Vaikla, samuti Riigi Kinnisvara AS hoone omanikuna ja YIT Ehitus AS ehitustöö teostajana. Uue arhiivihoonet väljapaistvaim sümbol on fassaadikangas, millel on kujutatud valge labürint mustal taustal ehk kunstnike sõnutsi ilusa eestikeelse leiuna uure – jälge uuristav, uurima ja avastama kutsuv motiiv. Uurde autorid on noored kunstnikud Fred Kotkas ja Carmen Lansberg. Kui uure hõlmab ühe osa riiklikult kohustuslikust kunstihankest, siis teise ja samavõrra uudse lahendusena kõlab arhiivihoones heliteos nimega „Lugulaul“ – kosmoloogiliselt ajatust mõttest kantud heli, mis on pidevas muutumises, arvestades hoone asukohta Kuu ja Siiriuse suhtes, nagu ka maja asukate igapäevases liikumisest tekitatud helivõnkeid, ja integreerides

* Birgit Kibal (1976), riigiarhivaari nõunik, Rahvusarhiiv, Nooruse 3, 50411 Tartu, birgit.kibal@ra.ee

neid kordumatuid helisid üha uueks ja kordumatuks teoseks. Lugulaulu autorid on Kiwa (Jaanus Kivaste) ja Martin Kikas. Mõistagi vältas kogu projekteerimis-, ehitus- ja sisustustöö paljude Rahvusarhiivi Tartu töötajate pideval kaastegutsemisel, eeldatavasti andsid sellesse pikka protsessi suurima panuse Jaak Koiduuaru, Peeter Reppo, Ruth Tiidor ja Kristina Teral.

Kui Noora nurgakivi asetamise tseremoonial kogunes ligi 250 inimest eesotsas toonase vabariigi presidendi Toomas Hendrik Ilvese ning haridus- ja teadusministri Jürgen Ligiga, siis maja avamine 1. veebruaril tõi kokku rohkem kui 400 inimest uute riigiesindajate kohalviibimisega. Arhiivi koostööpartneritest mälu-, teadus- ja õppeasutuste ning avaliku- ja erasektori organisatsioonide esindajate ees avakõne pidanud president Kersti Kaljulaid rõhutas arhiivide vajalikkust ühiskonnas mitmes tähenduses ja ennekõike erapooletus positsioonis: „[– – –] Mida rohkem on neid, kelle pilt saab ka sõnades talletatud, seda objektiivsem ja nüansseeritum on meie hilisem mõistmine. Selle pärast on tähtis, et mälu oleks alati erapooletu ja et kõikide aegade otsustajad annaksid võimaluse hoida alles nii arvamus kui eriarvamus, ühteviisi päevalehes kui ka kõvade kaante vahel. See pole kahtlemata alati nii olnud, ja neile aegadele tagasi vaadates peame suutma endale teist poolt lihtsalt ette kujutada. Meie ettekujutust parandab, kui kaasaegsed on olude kiustegi teinud pildist ka oma sõna ja lähetanud selle meieni [– – –].“ President lisas, et vaatamata keerulistele ajalookäänakutele on tänaseni säilinud märkimisväärne kogus asutuste ja isikute arhiive ning et arhiivi kui Eesti mälu hoidja püsimine üle aegade on ülimalt oluline.¹ President Kaljulaid koos saatjatega sai arhiivis viibides osa ka ringkäigust uurimissaali, hoidlasse ja näituse alale, ühtaegu oli samal päeval arhiivi konverentsisaalis eksponeeritud Tartu rahulepingu originaal koos piirikaardi koopiaga. Rahvusarhiivi haruldaste arhivaalide tutvustuse rивisse mahtusid ka kaks vanemat ürikut: Erik IV antud kümnisekohustuse kinnitus 1240. aastast ja Eestimaa Rüütelkonna esmamainimisega dokument koos kolme hilisema vapilõviga 1252. aastast.

Haridusminister Mailis Reps pidas oluliseks arhiivi edasist tõhusat koostööd õppe- ja teadussuunal, arhiivipedagoogika pidevat arendamist ning kaasaegse arhiivikeskuse rajamist ka Tallinnasse. Riigikogu kultuurikomisjoni esimees Aadu Must toonitas Rahvusarhiivi pakutavate teenuste maailma tippu kuulumist – Eestis aastaid iseenesestmõistetavaks peetavat arhivaalide kirjelduste kogumahu kättesaadavust veebis, pere- ja kohaajaloo allikate digikujutiste tasuta vaatamist veebis, isedigiteerimise võimaldamist arhiivi uurimissaalides või ka päringute ja vastuste kiiret

President Kersti Kaljulaid arhiivi hoidlaga tutvumas. Vasakul A. Must, paremal P. Pirsko. Foto: B. Aavasalu

¹ Presidendi sõnavõttu saab täismahus lugeda presidendi kantselei veebilehelt (avaldatud 01.02.2017): <https://president.ee/et/ametitegevus/koned/12892-vabariigi-president-rahvusarhiivi-uu-peahoone-qnooraq-avamis-1-veebruari-2017-tartus/index.html>

Konserveerimise ja kalligraafia töötöad. Fotod: A. Kiho

pidanud Amalie Plankeni rollis. Näitusel on mitu tasandit, kus põimuvad Eesti riigi sünnilugu ja sündmustest mõjutatud inimeste elukäigud, mida saadab Rõngu lähedal elanud talunaise Amalie ehk eestipäraselt Maali päeviku sissekannete valik. Näituse tutvustuseks ning sõnavõttude sisse- ja väljajuhatuseks astusid üles torupillimängijad Laura Tammiste ja Ulvi Vösa. Avamispäeva seltskondlikku osa aitas meeleolukaks luua kvartett koosseisus Raivo Tafenau (saksofon), Olav Ehala (klaver), Toivo Unt (bass) ja Toomas Rull (trummid). Suur tänu kõigile nimetatutele, aga kahtlemata ka neile pea kümmele asutuse esindajale, kelle soojade tervitussõnade saatel sai arhiivihoonde väärikalt avatuks tunnistatud.

Avamispäeva järel olid ukсед kõigile huvilistele valla kolmel järjestikusel päeval, neljapäevast laupäevani, 2.–4. veebruaril. Neil päevil arhiivi külastanud said osaleda maja tutvustavatel ekskursioonidel, endist parteiarhiivi käsitlevatel tuuridel Valdur Ohmanni juhatusel ja tutvuda näitusega kas koos kuraator Liina Rebassooga või iseseisvalt. Samuti võis osa võtta arvukatest õpitubadest: gooti kirja õppimine, pitserte valmistamine, paberi valamine, marmorpaberi meisterdamine, arhiivist filmi tegemine, arhivaaride ja konservaatorite nõuanded jm. Igal päeval oli võimalik vaadata filmiarhiivi koostatud ja sisse juhutatud filmiprogrammi, 2. veebruari õhtul sai kaasa elada ka

e-vormis liikumist ei suuda enamik maailma arhiive veel pakkuda. Lisaks tõi A. Must esile arhiivi avatust nii kasutajate kaasamise programmide abil kui ka üldhariduskoolidele ja ülikoolidele pakutavate õppekavade ja praktikakohtade loomise kaudu.

Arhiivihoonde avamise ametlikus osas said eelkõnelejate kõrval sõna ka Riigi Kinnisvara AS-i juhatuse liige Tanel Tiits, Noora arhitekt Illimar Truverk ja arhiivi kauaaegseima koostööpartneri EELK esindaja Tartu piiskop Joel Luhamets. Tanel Tiits märkis ladsusalt kulgenud koostööd kõigi osapoolte vahel, alustades maja projekteerimisest ning lõpetades kolimise ja sisustamisega. Illimar Truverk toonitas samuti suurepäraselt koostööd nii kolme arhitektuurbüroo kui ka arhiivi ja ehitajate esindajatega ning soovis arhiivitöötajatele uue maja hingega täitmist, mis olevatki juba praegu majas liikudes tajutav. Joel Luhamets tuletas meelde meie eelkäijate kirjapandud märkmeid, tänu millele saame aimu oma esivanematest ning tunnetame sidet eelnevate ja järgnevate põlvvedega. Avamise ametlikku osa juhatas riigiarhivaar Priit Pirsko, kes tänas 2012. aasta suvel arhiivihoonde rahastamise üle otsustanud Vabariigi Valitsuse liikmeid peaminister Andrus Ansipi juhtimisel, samuti eelnevaid riigisekretäre ning haridus- ja teadusministreid, kellega koostöö on kulgenud mõistvalt ja tegusalt. Priit Pirsko sõnul vääriavad siirast tänu kõik arhiivi koostööpartnerid, kelle osavõtlikkuse ja pühendumuse abil on arhiivi suur unistus täitunud.

Avamise ametliku osa emotsionaalseks lõpetuseks tutvustasid näitlejad Hannes Kaljuri ja Maarja Mitt Eesti riigi sünni kajastavat näitust „Keerdkäigud“, neist esimene aastate 1917–1920 poliitilise ajaloo esitleja ja teine samast perioodist päevaraamatut

Arhiivoidlad. Foto: B. Aavasalu

Tartu Üliõpilaste Looduskaitseringi segakoori kontserdile arhiivihoonde aatriumi 4. korrusel. Iga päeva lõpetas loeng aktuaalsel teemal: 2. veebruaril Ago Pajuri loeng Tartu rahust, 3. veebruaril Tõnu Tannbergi loeng endise parteiarhiivi kogudest (ühtlasi esitleti artiklikogumikku „Esimene maailmasõda ja Eesti. II“) ning 4. veebruaril Aadu Musta loeng pereloo uurimisest. Ago Pajuri loenguga alustas Rahvusarhiiv koos Tartu Ülikooli Eesti ajaloo rahvusprofessuuriga kolm aastat vältavat loengusarja, kus mõtestatakse Eesti iseseisvumisaja murrangulisi sündmusi, omariikluse alusdokumente ja toonaste isikute valikuid keerulistel aegadel (lähem teave arhiivi veebis www.ra.ee). Avatud uste päevadel peetud kolmel loengul oli igal kuulajaskond ligi sajapealine, pereloo uurimise valgustamisel osales aga rohkem kui 130 inimest. Viimane kompas ka arhiivi uue konverentsiruumi mahutavuse piire, kus istekohti oli 105 inimesele, kuid tunniajalist loengut sai edukalt kuulata ka seistes. Kolme päevaga külastas arhiivi uut hoonet ligi 2500 inimest, neist pea pooled laupäeval. Ekskursioonidel osalenute täpset arvu on raske kindlaks teha, kuid ainuüksi ekskursioonide hiigelsuur koguarv – 52 – tõestab ootamatult elavat huvi ning kokkuvõttes võime rehkendada vähemalt 2000 ekskursandiga, kui igas grupis oli arvestuslikult 40 inimest. Arvukates töötubades kaasalööjaid mudilastest vanemaealisteni oli samuti rohkelt, nagu ka valvearhivaaridelt nõuküsimisi. Kuigi sedavõrd suur menu pani arhiivitöötajate ja tööruumide vastupidamise kohati proovile, sai ettevõetud programm kuhjaga täidetud ning usutavasti andsid suhtlemisest tihedad päevad meist igapäevasele energiat juurde rõõmsaks edasirühkimiseks. Usutavasti sai iga külaline osa just sellest huvipakkuvast, mis teda arhiivi tõmbas ja loodetavasti jätkuvalt tõmbab. Siiras tänu teile kõigile! Ja eriline tänu meie ühise suursündmuse kordaminekule kaasa aidanud igale kolleegile, iseäranis aga Tõnis Türrnale ja Jaan Lehtarule, kelle professionaalsed oskused ja ettevõtlik toetus tugevdasid ka allakirjutanu vaimujõudu ses pikas protsessis. Aitäh, sünergiline arhiivipere! Elagu Noora!